

Na de intensieve restauratie en renovatie is de Sint-Niklaaskerk meer dan ooit het kloppend hart van Westkapelle.

In het evenementengedeelte zijn twee box-in-boxruimtes met een bar en vergaderzalen gerealiseerd.

Het sacrale gedeelte is haast volledig gerestaureerd.

“Gelovigen kunnen nog steeds terecht in een intieme geloofsruimte, maar er is ook een polyvalente zone voor sociale en culturele activiteiten en evenementen ingericht”

VAN ZWARTGEBLAKERDE RUÏNE TOT SACRAAL EN POLYVALENT CULTUURHUIS

Op 26 maart 2013 sloeg het noodlot toe in Westkapelle. Een verwoestende brand toverde de iconische Sint-Niklaaskerk om in een zwartgeblakerde ruïne en liet de plaatselijke dorpsgemeenschap verweesd achter. Gelukkig werd de kerk in ere hersteld, zodat ze ruim zes maanden na datum aan een nieuw hoofdstuk in haar rijkgevulde leven kon beginnen. Behalve een piekfijn gerestaureerd sacraal gedeelte omvat ze eveneens een evenementenzone met vergaderzalen, een bar en een uitschuifbare tribune. “De Sint-Niklaaskerk is niet alleen herrezen uit haar as, maar fungeert voortaan ook als een polyvalent cultuurhuis”, aldus projectarchitect Thibault Florin.

Tekst Tim Janssens | Beeld Thibault Florin

De geschiedenis van de Sint-Niklaaskerk gaat terug tot de twaalfde eeuw. Bijna negenhonderd jaar later is ze nog steeds het kloppend hart van Westkapelle en is haar historische, artistieke, esthetische en sociaal-spirituele betekenis nauwelijks te overschatten. Vandaar dat de Kerkfabriek en het stadsbestuur van Knokke-Heist dit bijzondere monument niet zomaar verloren wilden laten gaan nadat het in vlammen opging. “Het was echter een complex dossier”, zegt Thibault Florin van Architectenbureau Bressers. “Door een verzekeringskwestie duurde het een hele tijd vooraleer we aan de slag konden, waardoor de kerk lang onaangeroerd bleef en uitgroeide tot een ruïneuze wildernis. Pas drie à vier jaar na

de brand konden we de nodige stabiliteits- en materiaalstudies laten uitvoeren en ons ontwerp op punt stellen. We moesten dus echt van nul beginnen, al is dat achteraf bekeken wellicht toch niet zo nadelig geweest.”

Eén geheel ondanks functieonderscheid

Aangezien de kerkgaande gemeenschap in Westkapelle behoorlijk groot is, was een volledige herbestemming niet aan de orde. Toch bekleedt het iconische complex niet langer alleen een sacrale functie. “Gelovigen kunnen nog steeds terecht in een intieme geloofsruimte, maar er is ook een polyvalente zone voor sociale en culturele acti-

viteiten en evenementen ingericht”, legt Florin uit. “Deze tweeledige invulling plaatste ons – los van de restauratiecontext – voor een aanzienlijke architecturale uitdaging. Zo mocht ze geen afbreuk doen aan de overweldigende ruimtelijkheid die je in de Sint-Niklaaskerk ervaart. Bovendien moest de kerk zich ondanks het duidelijke functieonderscheid als één geheel manifesteren, zij het zonder dat het sacrale en het culturele gedeelte elkaar visueel en auditief kunnen hinderen. We hebben dit opgelost door een flexibele scheiding van circa 2,5 meter hoog te voorzien, in de vorm van opendraaibare messingpanelen in brandwerend stalen schrijnwerk. Voorts hebben we de kerk gecompartmenteerd met behulp van glaspartijen.” ▶

De maquette van de Sint-Niklaaskerk is uitgesteld in een van de nieuwe vergaderzalen.

70 jaar ervaring in GLAS-IN-LOOD

- conservatie/restauratie
- voorstudie • renovatie
- ontwerp & uitvoering
- isoleren • verlichten

www.ateliermestdagh.be

Subtiele herinnering aan de brand

Bouwkundig gezien opteerde Architectenbureau Bressers voor een doordachte mix van restauratie, reconstructie, conservatie en renovatie. "In het sacrale gedeelte hebben we grotendeels de oorspronkelijke toestand nagestreefd. Het koor en de kruisbeuken, het aangetaste baksteenmetselwerk, de vlakke muurdelen en de houten kruis- en ton-

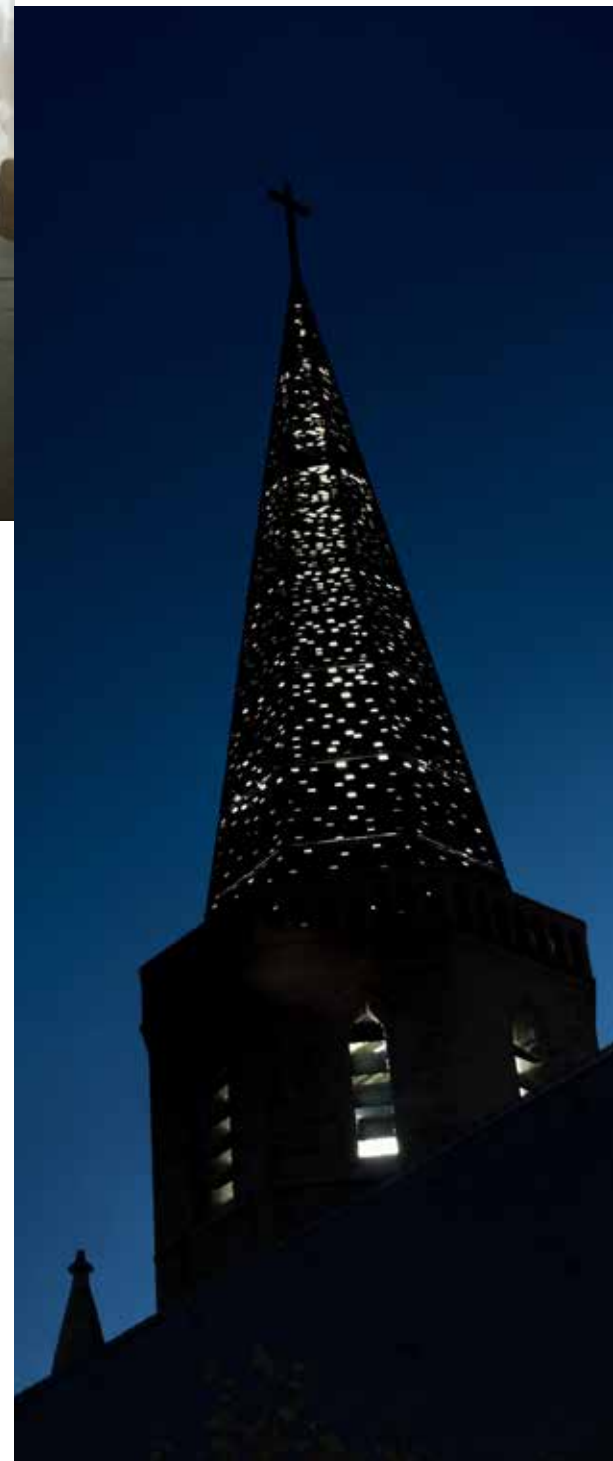
gewelven zijn integraal hersteld. De drie bestaande altaren (hoofdaltaar en twee altaren in de zijbeuk) hebben we bewust niet gerestaureerd om de herinnering aan de tragische brand levendig te houden. We hebben ze geconserveerd en er een strak nieuw altaar, ambo en doopvont bijgeplaatst. Ook de kolommen zijn behouden, al zijn ze veel minder breed dan de originele structuren en zijn ze geïnjecteerd met epoxyhars om verdere afschaling van de bakstenen te vermijden. Net als de altaren hebben ze een 'gehavende' uitstraling", verduidelijkt Florin. "Het evenementengedeelte is historisch minder belangrijk, dus daar hebben we vooral gerenoveerd (lees: nieuwe technieken en elementen geïntegreerd). We hebben twee box-in-boxruimtes met een bar en vergaderzalen gerealiseerd in de zijbeuken, die met elkaar verbonden zijn door middel van een passerelle, waartegen een uitschuifbare tribune geplaatst is. In de rechterzijbeuk hebben we ook een kelder gebouwd voor de technieken en het sanitair. De houten tongewelven in de polyvalente zone zijn niet teruggeplaatst, maar vervangen door een zichtbare spantenstructuur."

Baken van licht

De nieuwe metalen torenspits vormt letterlijk en figuurlijk de kroon op het werk. De houten achthoeken die de interne basisconstructie van de vorige torenspits vormden, zijn vervangen door structurele ringen die nu ook aan de buitenkant zichtbaar zijn. De tussenliggende staalplaten zijn uitgerust met perforaties en verwijzen op die manier naar de leibekleding van de voormalige torenspits. "Dit zorgt er samen met de gereconstrueerde glasramen voor dat de kerk 's avonds en 's nachts fungeert als baken van licht voor de omgeving. Aangezien we het kerkgebouw qua ontwerp hebben opgevat als een soort van mantel over de omliggende publieke ruimte (vergelijkbaar met de beruchte Stadshal in Gent), zullen de materialen in het interieur bovendien doorgetrokken worden naar het aanpalende plein. Vandaar dat we ook binnen in de kerk grote vloertegels (60x120) geplaatst hebben, inclusief subtiele uitsnijdingen als verwijzing naar de klassieke 30x30-tegels die oorspronkelijk in de kerk lagen."

Algemene gelukzaligheid

De officiële inhuldiging van de vernieuwde Sint-Niklaaskerk vond plaats op 6 december 2019. Een datum met de nodige symboliek, die extra versterkt werd door de waarde die de inwoners van Westkapelle hechten aan hun dorpsicoon. "Tijdens de opening heerste er een algemeen gelukkig gevoel en voelden we een intense appreciatie van de plaatselijke gemeenschap, dus dat gaf deze opdracht toch wel een extra dimensie. Ook de verstandhouding met de opdrachtgevers en de aannemers was uitstekend.

De kerk fungeert 's avonds en 's nachts als baken van licht voor de omgeving.

PARTICIPANTEN AAN HET WOORD

ATELIER MESTDAGH – GLASRAAMKUNST

Voor sommige opdrachten heb je een echte vakman of -vrouw nodig. Bij de restauratie en renovatie van de Sint-Niklaaskerk waren de glas-in-loodramen een van die belangrijke elementen die oerdegelijk ambacht vereisen. Een kolffe naar de hand van Atelier Mestdagh uit Gent. Al meer dan zeventig jaar is het familiebedrijf gespecialiseerd in glasramen. Het is bovendien het enige atelier met roots in de neogotiek.

Katrien Mestdagh, de derde generatie in het atelier, is zaakvoerder, restaurateur en conservator in de glaskunst. Zij zette het ontwerp van architect Thibault Florin (Architectenbureau Bressers) om in een tekening op ware grootte en voerde het vervolgens uit. Zo kregen de monumentale raamopeningen van de kerk een nieuw leven. "De glasramen zijn abstract en eenvoudig, met afwisselend blank en gekleurd glas. Het is prachtig in balans met het moderne interieur van de kerk", legt Katrien Mestdagh uit. "Al het glas is mondgeblazen cilinderglas. Na het snijden van het glas plaatsen we de verschillende onderdelen in de H-profielen in lood. De kruispunten worden aan elkaar gesoldeerd. Na het mastieken zijn de panelen in de ramen geplaatst."

De kerk telt 196 vierkante meter aan glaswerk. Een indrukwekkende klus, dus. Al is niet de kwantiteit, maar vooral de kwaliteit het bewijs van ervaring en vakwerk. Katrien Mestdagh: "De textuur van het mondgeblazen glas is niet helemaal effen. Die mooie gradatie in het glas brengt het ontwerp tot leven zodra er licht door schijnt. In dit project kunnen we de schoonheid en kracht van ons ambacht tonen en bewijzen hoe actueel het nog is."

Het spreekt voor zich dat het in zo'n grootschalig restauratie- en renovatieproject voor iedereen geven en nemen is, maar we hebben met z'n allen zeer constructief samengewerkt. We zijn dan ook enorm fier op het prachtige resultaat", besluit Thibault Florin. ■

TECHNISCHE FIGHE

Bouwheer

Gemeente Knokke-Heist en Kerkfabriek Knokke-Heist

Architect

Architectenbureau Bressers (Gent)

Hoofdaannemer(s)

Artes Depret (nieuwe delen, Brugge) en Artes Woudenberg (restauratie, Brugge)

“DE BRANDSCHADE MAAKTE DE RESTAURATIE VAN DE SINT-NIKLAASKERK EXTRA COMPLEX”

Een eeuwenoude kerk restaureren is sowieso al geen sinecure, laat staan dat ze grotendeels verwoest is door een brand en dat heel wat originele hout- en metselwerkstructuren piekfijn gereconstrueerd moeten worden. De wedergeboorte van de Sint-Niklaaskerk ging dan ook gepaard met enkele bijzondere uitdagingen. “Hoewel we tonnen ervaring hebben met complexe restauratiedossiers, kwamen we toch voor een aantal verrassingen te staan. Er was een flinke portie inventiviteit en vakmanschap nodig om ze te omzeilen”, aldus Jan De Moor, algemeen directeur van restauratiespecialist Artes Woudenberg.

Tekst Tim Janssens | Beeld Thibault Florin

Dankzij de ruïneuze uitstraling van de bestaande structuren is de impact van de brand nog steeds voelbaar in de kerk.

Een van de moeilijkheden was de slechte staat van de bakstenen. De aangetaste kolommen en het geteisterde metselwerk zijn geïnjecteerd met epoxyhars.

De tongewelven zijn gereconstrueerd met behulp van eikenhouten beplanking, gesculpteerde houten consoles en middenstijlen, enzovoort. “Een uniek werk waar onze timmermannen zes maanden lang fulltime mee aan de slag zijn geweest”, aldus Jan De Moor.

De restauratie en renovatie van de Sint-Niklaaskerk was een project dat veel bouwkundige disciplines verenigde. Waar het sacrale gedeelte van de Sint-Niklaaskerk opnieuw zijn oorspronkelijke grandeur kreeg, zijn in de ‘evenementenzone’ enkele hedendaagse elementen en toepassingen geïntegreerd. Zusterfirma’s Artes Depret en Artes Woudenberg sloegen de handen in elkaar om de klus te klaren. “Hoewel beide partijen zich grotendeels gefocust hebben op hun corebusiness – respectievelijk nieuwbouw/renovatie en restauratie/monumentenzorg – hebben de projectleiders intensief overlegd om na te gaan of er vruchtbare samenwerkingen of optimalisaties mogelijk waren”, zegt Jan De Moor. “De synergie tussen Artes Depret en Artes Woudenberg heeft meer opgeleverd dan de som der delen.”

Voorzichtig te werk gaan

“We waren van meet af aan bij het project betrokken”, vervolgt De Moor. “Het begon al bij de initiële opkuiswerken, waarbij we een 30 centimeter dikke laag roet, gruis en restanten van de ingestorte dakstructuur, de torenspits, gesmolten kerkklokken en verwrongen stellingen moesten verwijderen. Vervolgens hebben we schoren geplaatst en alles gestabiliseerd om verdere degradatie te verhinderen. We hebben ook enkele vooronderzoeken uitgevoerd om verborgen schade te detecteren (bijvoorbeeld microbarsten in de kolommen en het metselwerk). We hebben heel wat ervaring met complexe restauratiedossiers, maar wat de Sint-Niklaaskerk eens zo speciaal maakte, is dat ze jammer genoeg was afgebrand. Dat is helemaal anders dan een kerk die erop achteruitgegaan is door ouderdom of verloederding. Vooral op het vlak van stabiliteit had dat ernstige implicaties. We moesten zeer voorzichtig te werk gaan, opdat de constructies die nog rechtstonden ook niet zouden instorten.”

Ruïneus metselwerk

Een tweede moeilijkheid was de slechte staat van de bakstenen. “Een gevolg van de ‘schrikreactie’ na het blussen (vanwege de snelle temperaturdaling), met interne spanningen tot gevolg”, legt De Moor uit. “Aanvankelijk dachten we dat de restauratie van het baksteenmetselwerk nog wel zou meevallen qua grootteorde, tot bleek dat er in de diepte behoorlijk wat schade was. Dat vergde een inventieve oplossing, en dus hebben we de aangetaste kolommen en het geteisterde metselwerk geïnjecteerd met epoxyhars. Voorts hebben

“Wat de Sint-Niklaaskerk eens zo speciaal maakte, is dat ze was afgebrand. Dat is helemaal anders dan een kerk die erop achteruitgegaan is door ouderdom of verloederding”

Vooraf op het vlak van stabiliteit had de verwoestende brand ernstige implicaties.

we in samenspraak met de architect beslist om de afschilferende buitenkant van de baksteenkolommen te verwijderen en de rest van het originele metselwerk te consolideren om de impact van de brand te tonen. De ruïneuze uitstraling die hieruit voortvloeit is zeer geslaagd. Een mooie en bovendien budgetvriendelijke oplossing!”

Zes maanden timmeren

In het sacrale gedeelte van de Sint-Niklaaskerk was ook aardig wat reconstructie nodig. “Zeer moeilijk, maar prachtig om te doen”, geeft Jan De Moor aan. “De glas-in-loodramen zijn hersteld en kregen een eigentijdse artistieke invulling, de kap is opnieuw samengesteld aan de hand van nieuwe eikenhouten spanten (80 m³ in totaal) en 1.200 m² leibekleding (inclusief dakkapellen) en de tongewelven zijn gereconstrueerd met behulp van eikenhouten beplanking, gesculpteerde houten consoles en middenstijlen, enzovoort. Een uniek werk waar onze timmermannen zes maanden lang fulltime mee aan de slag zijn geweest. Dat we deze complexe klus louter met eigen vakmannen konden klaren, heeft zeker bijgedragen tot het succesverhaal dat dit project geworden is. Dankzij de vooruitstrevende houding van het gemeentebestuur en de doeltreffende creativiteit van de architect is er uit een verschrikkelijk drama een schitterende opportuniteit ontstaan, die op een prachtige manier is ingevuld – zowel in sociaal als architecturaal opzicht!” ■